

14. Shcherbinin, D. I. (2010). *Conflict potential of a contemporary Siberian separatism: due to the materials of sociological research in Altai and Krasnoïarsk kraï, in republic of Altai, in Kemerovo and Chita oblasts: essay of the thesis for gaining academic degree of the candidate of sociological sciences*. Barnaul (in Rus.).
15. Nemirovskii, V. G. (2011). Peculiarities of socio-cultural self-identification of the population of the Western Siberia. *Sotsiologicheskie issledovaniia (Sociological Research)*, 8, 88—94 (in Rus.).
16. *Manifesto of oblastnichestvo (regionalism)*, 03.05.2006. Retrieved from <http://volgota.com/lib/corsarman.html> (in Rus.).
17. Verchoturov, D. (2009). *Idea of Siberian independence yesterday and today*. Krasnoïarsk; Vladimir: ABU (in Rus.).
18. *Transformation of Siberia will be taken up by national and cultural autonomy of siberiaks (inhabitants of Siberia)*, 02.03.2012. Retrieved from <http://globalsib.com/13898/> (in Rus.).
19. *Public doers of Novosibirsk asked political representative Tolokonskii to unite Siberia i to one region*, 22.07.2013. Retrieved from <http://tayga.info/news/2013/07/22/~113233> (in Rus.).
20. *March for the federalization of Siberia*. Retrieved from <https://vk.com/sibmarsh> (in Rus.).
21. *The aim: Creation of the Siberian State in the structure of Russian Federation*, 29.03.2012. Retrieved from <http://sibpower.com/normativnye-dokumenty/cel-sozdanie-sibirskoi-derzhavy-v-sostave-rosiiskoi-federaci.html> (in Rus.).
22. *Manifesto of the Federation of the socialists of Siberia*, 07.01.2013. Retrieved from <http://vk.com/pages?oid=-35685448&p=> (in Rus.).
23. Inozemtsev, V., Ponomarev, I., & Ryzhkov, V. (2012). Continent Siberia. On the way from colonial to the global paradigm of development. *Rossia v globalnoi politike (Russia in global politics)*, 6. Retrieved from <http://www.globalaffairs.ru/number/Kontinent-Sibir-15789> (in Rus.).
24. Korchagin Yu. *Budgets of the capitals continue to rapidly diminish*. Retrieved from <http://www.lerc.ru/?part=articles&art=2&page=78> (in Rus.).
25. Kokoshkin, A. A. (Ed.). (2011). *Scenarios of development of the West Siberia and Russan Far East in the context of political and economic dynamics of the Asian and Pacific region till 2013 year: Analytical report*. Moscow: Editorial URSS (in Rus.).
26. Zubov, V., & Inozemtsev V. (2014, February 5). New turning-point. *Vedomosti (Bulletin)*, 3522 (in Rus.).

УДК 94 (477)

Дудко І. Д. *

доктор політичних наук, професор,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна. idudko@hotmail.com

ДО ПИТАННЯ ПРО НАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ ПЕРЕБУДОВИ

Анотація. Розглядаються питання, пов'язані з національними тенденціями суспільно-політичних процесів в Україні в період перебудови. В колі дослідження — суперечливі виміри національного і політичного відродження суспільства, пов'язані з формуванням українських ціннісних історичних, ментальних, мовних орієнтирів і водночас традиційних «інтернаціональних» засад об'єднання суспільства на етапі боротьби за

* Dudko I. D., Doctor of political sciences, professor, Kyiv national economic university named after Vadim Hetman, Kyiv, Ukraine. idudko@hotmail.com

To the question of national tendencies of political rebirth of Ukraine during the period of perebudova (reconstruction).

незалежність. Визначаються чинники, що стримували можливості досягнення єдності громадян України як політичної (громадянської) нації.

Ключові слова: Україна, політичне і національне відродження, перебудова

Аннотація. Рассматриваются вопросы, связанные с национальными тенденциями общественно-политических процессов в Украине в период перестройки. В кругу исследовательских проблем — противоречивые аспекты национального и политического возрождения общества, связанные с формированием украинских ценностных исторических, ментальных, языковых ориентиров и одновременно традиционных «интернациональных» основ объединения общества на этапе борьбы за независимость. Определяются факторы, которые сдерживали возможности достижения единства граждан Украины как политической (гражданской) нации.

Ключевые слова: Украина, политическое и национальное возрождение, перестройка

Abstract. Questions, dealt with national tendencies of social and political processes in Ukraine during the period of reconstruction, are discussed. Authoress analyzes prerequisites of reconstruction processes, provoked by acute economic problems, shows the tendency of evolution of economic protesting movement into social and national ones. Among social actors, which motivated development of national tendencies of political rebirth in Ukraine, — activity of ecological, cultural, social societies. A special attention is given to such social and political organizations, as Ukrainian Helsinki Union, Society of Ukrainian language, People's Movement (Ruh) of Ukraine for reconstruction. It is shown ideological platform of national-democratic and conservative (communist) forces. Authoress reveals contradictory aspects of national and political rebirth of society, dealt with forming of national (Ukrainian) historical, mental, linguistic valuable orientations as well as with traditional «international» platform of unification of society under the stage of struggle for independence. It is revealed also factors, which hampered possibility of getting unity of civilians of Ukraine as political (civil) nation.

Key words: Ukraine, political and national rebirth, reconstruction

Постановка проблеми. Політичне відродження України періоду перебудови — це історія, яка викликала і продовжує викликати інтерес дослідників. Серед питань, які зберігають актуальність, — співвідношення соціально-економічних і національних тенденцій у процесах, які сприяли зростанню суспільно-політичної активності мас і зрештою привели до політичної незалежності України. На сьогодні, коли Україна у збройному протистоянні з агресором виборює суверенітет та право самостійно обирати шляхи розвитку, зазначене набуває особливої гостроти. Мовиться про врахування уроків минулого, коли саме національні чинники сприяли піднесенню протестних рухів суспільства як передумови боротьби за незалежність і водночас не змогли стати підґрунтям формування соборної, політично і національно об'єднаної України як перспективи її стабільного поступального розвитку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані із формуванням і впливами національних, соціально-економічних, політичних чинників суспільних процесів в Україні періоду перебудови дістають відображення в українській історичній і політичній літературі. Серед значного кола робіт на особливу увагу може заслуговувати науковий доробок таких авторів, як Бойко О., Возняк Т., Мельник І. А., Рябчук М., Томенко М. В. [1-6]. Утім, питання минулого, що набувають гостроти в умовах драматизму подій сьогодення, не можуть бути вичерпаного характеру, потребують подальшого наукового осмислення як шляхом узагальнення вже відомих підходів, так і виокреслення нових вимірів питання, що набувають своєї актуальності.

Метою статті є визначення послідовності різнохарактерних впливів на суспільні рухи періоду перебудови, формування уявлень про національний чинник, що супроводжувався і мав наслідком неоднозначні і вельми суперечливі процеси як передумови драматичних подій в Україні періоду незалежності.

Основні результати дослідження. Формування протестних настроїв в українському суспільстві в період перебудови було інційовано початково не стільки національними, скільки соціально-економічними чинниками. Зазначене зумовлювалося специфікою суспільного життя в Україні протягом попередніх (до перебудови) десятиліть, коли будь-який прояв національних тенденцій — від появи літературних джерел до виступів представників інтелігенції, мотивованих ідеями відрод-

ження української культури, — сприймалися як прояв українського націоналізму і жорстко переслідувалися силовими структурами комуністичного режиму. Втім, саме соціально-економічні чинники, пов'язані з відсутністю серйозних зрушень у соціально-економічному житті республіки, неспроможністю керівництва КПСР-КПУ до змін, відставанням перебудовчих процесів в Україні від тих, що мали місце в центральних регіонах Росії та республіках Прибалтики, активізували увагу до національних проблем, чим зумовили посилення національних тенденцій політичних процесів в українському суспільстві.

Проявом протестних настроїв стає поява численних неформальних груп, об'єднань та організацій політологічного, культурологічного, національно-пошукового характеру, діяльність яких сприяла відкритій критиці правлячого режиму за консерватизм та безпорадність. Виникає широка позацензурна преса, відносяться такі форми прямої демократії, як мітинги, збори, демонстрації. Посилюється інтерес до історії держави та українського суспільства.

Після аварії на ЧАЕС у 1986 році та злочинної бездіяльності як союзного, так і республіканського керівництва в Україні утворюються різноманітні екологічні організації. 13 листопада 1988 року в Києві відбувся масовий екологічний мітинг, організований громадськими об'єднаннями «Спадщина», «Громада», «Зелений світ», «Ноосфера», «Зелене милосердя», «Небайдужі». Подібні заходи почали відбуватися в різних містах України — Здолбунові, Шепетівці, Кременеці, Рівному, Дубно, Острозі, Славуті та ін. Піднімаються національні синьо-жовті прапори, проголошуються антикомуністичні й антиімперські вимоги [7]. Водночас екологія не була єдиним спрямуванням діяльності неформальних організацій, які підійшли до осмислення проблем національно-політичного розвитку України. Створюються політичні клуби, просвітницькі українознавчі організації, молодіжні та студентські об'єднання. Негативне ставлення комуністичного керівництва до таких громадських новоутворень спричинило їх швидку політизацію, зумовлену відверто негативним ставленням до тодішньої політичної системи і національної політики центру.

Восени 1987 р. у Львові виникло «Товариство Лева», що поширило свої впливи й на інші міста республіки через тамтешні філії. Незважаючи на культурницько-етнографічний характер об'єднання, серед членів Товариства вже в 1988 році сформувалося коло діячів, орієнтованих на глибоке осмислення національно-політичного та національно-державного розвитку України. У цей же період у Києві при будинку вчених АН УРСР створюється українознавчий клуб «Спадщина», у Київському університеті — студентське об'єднання «Громада». Їхня діяльність одразу виходить за межі просвітницької та набуває політизованого характеру. Значний розголос не лише в Україні, а й поза її межами дістала діяльність Українського культурологічного клубу, що діяв у Києві. Влітку 1988 року створено Демократичний союз з широким спектром поглядів його представників — від ліберально-демократичних до соціал-демократичних або модернізованих комуністичних (сформованих в межах Демплатформи). В жовтні 1988 р. відбувся установчий з'їзд Всеукраїнської організації «Зелений світ» [7].

Водночас після виходу з ув'язнення та повернення в Україну відомих політичних діячів, дисидентів-правозахисників В. Чорновола, Михайла та Богдана Горинів відновлює свою діяльність Українська Гельсінська Група. Саме на її засадах утворилась Українська Гельсінська спілка (УГС), функціонування якої було проголошено в липні 1988 р. на 50-тисячному мітингу у Львові. Діяльність цієї організації мала особливе значення для подальшого розвитку політичного процесу в Україні. Йдеться не тільки про перехід від кола готових до самопожертви правозахисників на рівні Української Гельсінської групи (УГГ) до об'єднання самоврядних правозахисних груп і організацій загальнодержавного рівня — Української Гельсінської спілки (УГС), а й утворення організаційного підґрунтя легальної політичної опозиції в Україні, що слугувала національно-політичній активізації та

сформувала свою політичну програму під назвою «Декларація принципів УГС».

Серед ідей Декларації в аспекті національно-державного будівництва України — відновлення української державності як гарантії усіх прав українського народу; визнання права громадян чи їх об'єднань домагатися державності у формі як федерації чи конфедерації з іншими народами СРСР або Європи, так і повної державної незалежності...; Конституційне визнання статусу української мови як державної; надання гарантій національним меншинам на культурно-національну автономію... [8]. Так, до весни 1989 р. в країні склалася принципово нова політична ситуація, принципово відмінна від тієї, що була у 1985 і навіть у 1988 роках. Процес демократизації на відміну від перших років перебудови перестав бути справою «верхів», розпочався рух з боку широких народних мас. Відбувається політизація громадської свідомості, поляризація та радикалізація суспільних сил. Процес утворення чисельних суспільних формувань активізується і відзеркалює різні настрої соціальних груп суспільства. Вже у березні 1989 року за активної сприяння УГС в Україні відбулася масштабна політична демонстрація та політичний страйк. УГС стає організацією, що відверто заявила про необхідність побудови самостійної Української держави. На першотравневу демонстрацію львів'яни вперше в Україні вийшли з жовто-блакитними прапорами.

Подальший розвиток подій вимагав консолідації національно-демократичних сил, і таку місію взяв на себе Народний Рух України за перебудову як організація, діяльність якої була започаткована в січні 1989 р. з ініціативи Української Гельсінської спілки і Спілки письменників України. 8-10 вересня 1989 року в Києві відбувся установчий з'їзд Руху, який прийняв Програму і Статут організації, обрав її керівні органи (головою Руху було обрано поета І. Драча).

Слід зазначити, що Рух не був ідейно монолітною організацією, включав поміркованих і радикальних діячів, де помірковані, переважно представники творчої і наукової інтелігенції (В. Яворівський, І. Драч, Д. Павличко), виступали за суверенну Україну в рамках союзної федерації та лібералізації КППС, в той час як радикали, колишні дисиденти, правозахисники (В. Чорновіл, Л. Лук'яненко, М. Горинь, С. Хмара), вимагали виходу України зі складу СРСР та політичного плюралізму. Процес творення Руху можна було вважати барометром оцінки самосвідомості різних політичних сил, що діяли в Україні в межах демократичного табору. Утім, навіть за таких обставин Рух спромігся вийти на шлях об'єднання під його знаменами широких національно свідомих сил («рухівців»), що стали на історичний шлях боротьби українського народу за соціальне і національне визволення.

Впливовість Руху може пояснюватись ідеологічними засадами його діяльності, які враховували не тільки демократичні, а й національно-патріотичні багатомільйонного й багатонаціонального українства. Так, на противагу мононаціональним фронтам в інших республіках Рух був орієнтований на дію в ролі широкого міжнаціонального громадсько-політичного формування (із запобіганням створенню конкурентної їй організації типу інтерфронту [3]). У проекті рухівської програми зазначалося: «Народний Рух України за Перебудову (Рух) — масова добровільна організація, яка базується на патріотичній ініціативі громадян Української РСР: українців, росіян, євреїв, болгар, угорців, поляків, молдаван, всіх національностей, які живуть на українській землі» [9].

Такий підхід був спрямований на консолідацію народу України як політичної нації. Водночас у документах Руху чітко простежується трактування української нації як етнічно орієнтованої спільноти. Так, звертаючись до українців, які проживають на території Української РСР і обрали своєю мовою російську, або з відозвою «К русскому населению Украины» [10], при засудженні антисемітизму, що проявився в роки сталінізму і брежнєвщини [11], або фашистський геноцид за часів Другої світової війни, Рух водночас наполягав на відродженні української

національної символіки, яка «безпідставно трактувалася як націоналістична, зазнавала всіляких шельмувань і була несправедливо вилучена з історико-культурної спадщини українського народу» [12].

Відповідні ідеологічні настанови були притаманні й такому суб'єкту політичного процесу як створене в лютому 1989 р. Товариство української мови Т. Г. Шевченка, яке до реєстрації Народного руху за перебудову виконувало низку його функцій щодо національного відродження України і суттєво вплинуло на формування національно-державної платформи демократично орієнтованого українства. Його діяльність відповідно до статуту спрямовувалася «на утвердження української мови в усіх ділянках суспільного життя Української РСР, всебічний її розвиток, охорону її чистоти й самобутності; збереження й розвиток національної культури й традицій українського народу, формування національної самосвідомості та історичної пам'яті громадян, подолання національного нігілізму; гармонійний розвиток міжнаціональних відносин» [13].

Теоретичні розробки Руху і супутніх йому структур стали проривом політичного мислення відносно перспективи розвитку українського суспільства, формування української політичної нації як підґрунтя єдиної, соборної незалежної України. Втім їх реалізація наштотувалася на відчайдушну протидію тодішнього республіканського компартійного керівництва, яке на перше місце ставило не проблеми українського національного відродження, а мету підпорядкування його позиції інтернаціоналізму в традиційному для компартії розумінні. Заради об'єктивності слід визнати, що й Рухові бракувало чіткої, прозорої, наполегливої системної й зафіксованої в документах стратегії і тактики щодо національно-державного будівництва, позиції тодішніх суб'єктів влади та політичних сил. Ситуацію ускладнювало те, що на цей час на базі Руху вже виникли Українська республіканська партія (УРП) і Демократична партія України (ДемПУ), які мали відмінності у підходах до різних (у тому числі національного) питань. Між Рухом, цими та іншими новітніми демократичними партіями і Народною Радою у Верховній Раді не було належного зв'язку та єдиної, спільно виробленої лінії.

Зазначене дістало віддзеркалення на законодавчій діяльності Верховної Ради, яка не виявила спроможності в реалізації національно-державної політики у вимірі політичного мислення найбільш прогресивно налаштованих національно-демократичних сил. Показовим у цьому відношенні став Закон про мови, («Про мови в Українській РСР»), схвалений Верховною Радою України наприкінці жовтня 1989 р. До найбільших здобутків Закону слід віднести те положення, що вперше після десятиліть принизливого становища українська мова отримала статус державної на конституційному рівні. І водночас закон виявив серйозні недоліки у вимірі реалізації національно-мовної політики в Україні. Йдеться про тенденцію (хоча й в завуальованій формі) на збереження двомовності або, більше того, превалювання російської мови в тих регіонах, де українська мова не набула характеру мови міжнаціонального спілкування [14]. Українська мова за таких обставин не тільки не набула характеру єдиного чинника суспільства, здатного подолати історично сформовані ментальні й культурні розбіжності представників різних регіонів, а й стала на довгі роки предметом зіткнення різних політичних сил, що, використовуючи суспільно-політичну неоднорідність громадян України, прагнули здобути на цьому політичний капітал.

Так, обмеженість потенціалу національно-демократичних сил щодо впливу на всі регіони України, роз'єднаність політичних позицій суб'єктів демократичного табору, спроможність компартійного керівництва (принаймні наприкінці 1980-х років) впливати на законодавчий процес... слід віднести до першого блоку негативних чинників, що стримали збереження національного спрямування політичних процесів, що привели до проголошення державної незалежності країни.

Другий слід пов'язати з характером багатопартійності, яка склалася в Україні на етапі 1989—1990 років. Важливо визнати, що українська багатопартійність по-

слабила монополію КПУ на владу. Втім, багатопартійність за своєю структурою як сукупність нечисленних (за кількістю партійних рядів) і часто-густо радикально протилежних за політичними орієнтаціями політичних партій, що характеризувалися невизначеністю соціальної бази, утворенням навколо ідеї, а не загальнонаціональної програми, локальністю партійного впливу, переважно географічною орієнтацією [15], розмежувала суспільство як за політичним, національно-культурним, мовним, регіональним і навіть віковим факторами.

Так, багатопартійність по суті виявилася вдалою спробою ліквідувати українську національну єдність і прагнення українського народу до свободи. Вона «підготувала» можливість запустити програми якоїсь «державної нації», що творяться передусім зусиллями державного апарату на основі спільних для всіх законів. На противагу їм «громадянські нації» творяться зусиллями самого народу і за допомогою духовної еліти — інтелігенції на основі спільної для цієї спільноти культурної спадщини. Спосіб формування нації, як справедливо зазначає публіцист М. Рябчук, безумовно, має вплив на її подальший характер, дискурсивну легітимізацію, визначення пріоритетів, облаштування й функціонування державних інституцій, здійснення тих чи тих політик [4]. Перехоплення державними структурами, представленими компартійною номенклатурою, ініціативи в керівництві суспільними процесами від народно-демократичних сил на етапі здобуття незалежності виявило себе як додаткове суттєве гальмо політичного об'єднання громадян на національних, а не традиційно «інтернаціональних» засадах.

Традиційність підходів у даному сенсі особливо чітко виявила себе в процесі формування органів державної влади, і насамперед — вирішення такого ключового питання як президентство в Україні. Хоча спочатку пошукачами цієї посади були 45 претендентів, а згодом залишилося сім осіб¹, що представляли різні за своїми позиціями політичні сили, головна боротьба розгорнулася між Леонідом Кравчуком, головою Верховної Ради України, на етапі передвиборної боротьби — безпартійним і водночас колишнім членом Політбюро ЦК КПУ, завідувачем ідеологічного відділу, секретарем ЦК КПУ, і В'ячеславом Чорноволом, головою Львівської обласної ради, колишнім дисидентом, політв'язнем, представником національно-демократичних сил.

Якщо визначити причини того, чому кандидатура В. Чорновола не переконала більшість громадян України (за кандидатуру В. Чорновола на президентських виборах проголосувало 23,27 % виборців на противагу 61,59 % голосів виборців за кандидатуру Л. Кравчука), то суттєву роль тут відіграла інертність, традиційність мислення значної частини суспільства, сприйняття фігури Л. Кравчука як досвідченого політика, очевидного лідера країни, прагматика на противагу особи В. Чорновола, який (не без ідеологічної обробки суспільства з боку ЗМІ) сприймався як представник націоналістичних сил. Серйозним негативним чинником став і розкол у лавах національно-демократичного табору. Хоча тенденція до об'єднання партій і суспільно-політичних організацій національно-демократичного спрямування й виявляла себе, хитка коаліція навколо Руху змогла проіснувати тільки до вересня 1991 року і фактично розпалася в період президентської виборчої кампанії, коли УРП і ДемПУ, проігнорувавши рішення Великої ради Руху, висунули своїх кандидатів на посаду Президента України й розгорнули виборчу боротьбу проти кандидата від Руху В. Чорновола.

Так, парадоксом залишається те, що саме один з колишніх лідерів КПУ очолив незалежну Україну попри те, що саме протидія ідеології і практики комуністичного режиму виявляла себе протягом десятиліть як найпотужніший спонукальний чинник боротьби національно-патріотичних сил за незалежність України. Мова йде при цьому не тільки і не стільки про особу Л. Кравчука як першого Президента України, чий модернізовані погляди на етапі боротьби України за незалежність

¹ В. Гриньов, Л. Кравчук, Л. Лукьяненко, О. Мороз, Л. Табурянський, О. Ткаченко, В. Чорновіл, І. Юхновський.

суттєво відрізнялися від позиції консервативно мислячої компартійної верхівки, скільки про роль, яку продовжувала відігравати ця верхівка в державних структурах країни в центрі і на місцях при формуванні проектів подальшого розвитку України. Проблеми національно-державного будівництва, зокрема, почали розглядатися не тільки у вимірі традиційних підходів минулого за значної частки нівелювання культурної, історичної, мовної спадщини етнічного українства, а й поза тенденції широкої демократизації суспільного життя як передумови соціального, національно-культурного самовираження усіх громадян України, тобто формування української політичної (громадянської) нації.

Як справедливо зазначає з цього приводу український публіцист і політолог Т. Возняк, «УСРСРівська адміністративна вертикаль», якою б слабкою вона не була, стала певним бюрократичним ресурсом (на базі російськомовної партноменклатури) для творення окремої української політичної нації. Однак, на жаль, номенклатурним. «Показово те, що саме українська совєцька номенклатура реально проголосила українську незалежність. Бо ж незалежність не була завойована у боротьбі з цією, по суті колоніальною, адміністрацією. Зовсім ні — саме колоніальна адміністрація стала головним творцем українського суверенітету. І вона не могла проголошувати щось, що не було б в її інтересі. Вона вже тоді бачила своє реальне місце в спланованому нею «проекті Украина». Таким чином, від самого початку проект був номенклатурним. І першими громадянами незалежної «української нації» зразка 1991 року стали все ті ж совєцькі номенклатурники» [2].

Отже, тенденції політичного об'єднання громадян на національному ґрунті не дістали своєї реалізації, не зважаючи на суттєвий прорив народу у справі національного і духовного відродження, перетворення на дієвий суб'єкт демократичних процесів. Перебудовчі процеси в Україні водночас (попри усі суперечливі аспекти їх реалізації) показали вагомість національно-політичної єдності у вимірі кардинальних політичних, соціально-економічних, державотворчих змін. Роки незалежності в Україні не тільки підтвердили цю істину, а окреслили її гостроту, підтверджуючи життєво важливу необхідність подолання культурного, мовного ментального розколу суспільства як чинника, здатного активізувати антиукраїнські, антидержавні сили.

Висновки. Досвід політичних процесів періоду перебудови чітко виокреслив кілька вагомих позицій, врахування яких може дати уявлення про співвідношення національного і державного чинників у процесі суспільно-політичного розвитку України. Так, консолідація більшості українського суспільства як громадянської спільноти на етапі боротьби за демократію і незалежність вкотре (після Української національно-демократичної революції 1917—1920 рр.) відбувалася на національному ґрунті під гаслами соборності України, відродження її історії, мови, культури. Процеси привели до усвідомлення, що суспільство має перспективи сталого розвитку за умови об'єднання усіх її громадян, і водночас ця спільнота не може стати політично об'єднаною поза умовами збереження її етно-культурного («національного») ядра як спадщини титульного етносу — українства. «Протиставлення «політичної» нації та «етнічної» в українських умовах є частиною маніпулятивної стратегії, спрямованої на те, щоб загальмувати формування модерної нації взагалі і не допустити перетворення покірних підданих у свідомих та вимогливих громадян» [4].

Збереження етнічного ядра політичної нації у процесі нівелювання суперечностей вимагає постійної наполегливої державотворчої і націєтворчої роботи всіх рівнів з включенням до неї усіх етносів, об'єднаних єдиною метою. Ця мета відома — загальний добробут, рівноправність, верховенство права, демократія [4]. Питання, втім, стоїть у більш широкій площині, а саме — подолання стереотипів минулого щодо характеру державної влади, національно-політичного і національно-державного будівництва в Україні, створення умов для економічного прогресу, демократії, реального народовладдя громадян України як перспективи їх консолідації на визнаних ціннісних засадах як громадянської (політичної) спільноти.

Утім, має йтися не тільки про об'єктивні, а й суб'єктивні чинники, пов'язані з діяльністю політичних лідерів, відповідальних за долю суспільства і держави. Регіоналізм (місництво) мислення, за яким часто-густо приховується прагнення здобути політичний капітал або більше того — матеріальні блага, виявилось не просто гальмом процесу політичної єдності громадян, а й чинником антидержавної, антинациональної політики, що загрожує державній незалежності України. Виховання лідерів нового покоління, здатних бути носіями національних тенденцій українського громадянського суспільства, є завданням самого українського громадянського суспільства, що виявило свою спроможність національного відродження, боротьби за незалежність, політичної дії у напрямі консолідації українського народу як сформованої громади, спільноти, нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. Еволюція суспільних поглядів та процесів від ідеї оновленого Союзу до проголошення незалежності України (січень-серпень 1991 р.) / О. Бойко // *Людина і політика*. — 2001. — № 4. — С. 41—44.
2. Возняк Т. Украдена Україна: до формування української політичної нації / Т. Возняк // *І. Незалежний культурологічний часопис*. — 2001. — Ч. 22. — С. 3—34.
3. Мельник І. А. Національне відродження в процесі утвердження суверенітету України / І. А. Мельник // *Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства* — К.: Фоліант, 2005. — Т. 4. — С. 59—74.
4. Рябчук М. Політична нація. Про перспективи українського халіфату [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://maidanua.org/arch/arch2010/1283175769.html>
5. Томенко М. Становлення багатопартійності [Розділ аналітичної доповіді «Україна посткомуністична: суперечності та перспективи соціально-політичного розвитку»] / М. Томенко, А. Білоус, О. Гарань, М. Пашков, // *Політична думка*. — 1993. — № 1. — С. 22—26.
6. Томенко М. В. Проблема соборності України : науковий і політичний аспекти / М. В. Томенко // *Проблеми соборності України в ХХ столітті* / [гол. редкол. І. Ф. Курас]. — К.: Т-во «Знання» України, 1994. — С. 25—31.
7. Біля витоків української незалежної держави (до 20-ї річниці створення Народного Руху України за перебудову) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/publication/content/3514.htm>
8. Українська Гельсінська Спілка (УГС). Дисидентський рух в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://archive.khrg.org/index.php?id=1162804910>
9. Програма Народного Руху України за перебудову. Проект. — Літературна Україна. — 1989. — 16 лютого.
10. К русскому населению Украины. — Літературна. Україна. — 1989. — 5 жовтня.
11. Проти антисемітизму. — Літературна. Україна. — 1989. — 19 жовтня.
12. Про національну символіку. — Літературна. Україна. — 1989. — 19 жовтня.
13. Статут Товариства української мови імені Тараса Шевченка. Проект. — Літературна Україна. — 1989. — 12 січня.
14. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про мови в Українській РСР» від 28.10.1989 № 8212-XI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/8312-11>
15. Кизименко І. Історіографія формування політичних партій України / І. Кизименко // *Вісник КНТЕУ*. — 2010. — № 3. — С. 99-107.

REFERENCES

1. Boiko, O. (2000) . Evolution of social views and processes from the idea of renewed Union to declaration of independence of Ukraine (1991). *Liudyna i polityka (Person and Policy)*, 4, 41-44 (in Ukr.).
2. Vozniak, T. (2001). Stolen Ukraine: to the forming of Ukrainian political nation. *Ii. Nezalezhnyi kulturologichnyi chasopys (Independent Culture Studies Journal)*, 22, 3—33 (in Ukr.).
3. Melnik, I. (2005) . National rebirth in the process of establishment of the sovereignty of Ukraine . *Zbirnyk naukovykh prats Naukovo-doslidnogo instytutu ukrainoznavstva (Collection of Research Papers of the Scientific-Research Institute of Ukrainian studies)*, 4, 59—74 (in Ukr.).

4. Riabchuk, M. *Political nation. About the perspectives of Ukrainian caliphate*. Retrieved from <http://maidanua.org/arch/arch2010/1283175769.html> (in Ukr.).
5. Tomenko, M., Bilous, A., Garan, O., & Pashkov, M. (1993). Establishment of multy-party system (Chapter of analytical report «Post-communist Ukraine: contradictions and perspectives of social and political development»). *Politychna dumka (Political Thought)*, 1, 22—26 (in Ukr.).
6. Tomenko, M. (1994). In I.F. Kuras (Ed.), *The problems of unity of Ukraine in the XXth century* (pp. 25-31). Kyiv: Znannia (in Ukr.).
7. Near the sources of Ukrainian independent state (to the 20th anniversary of creation of People's Ruh of Ukraine for reconstruction). Retrieved from <http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/publication/content/3514.htm> (in Ukr.).
8. *Ukrainian Helsinki Union (UGS). Dissident movement in Ukraine*. Retrieved from <http://archive.khpg.org/index.php?id=1162804910> (in Ukr.).
9. Programme of People's Ruh of Ukraine for reconstruction. Project. (1989, February 16). *Literaturna Ukraina (Literary Ukraine)* (in Ukr.).
10. To Russian population of Ukraine. (1989, October 5). *Literaturna Ukraina (Literary Ukraine)* (in Rus.).
11. Against anti-Semitism. (1989, October 19). *Literaturna Ukraina (Literary Ukraine)* (in Ukr.).
12. About national symbolism. (1989, October 5). *Literaturna Ukraina (Literary Ukraine)* (in Ukr.).
13. Rules of the Society of Ukrainian Language named after Taras Shevchenko. Project. (1989, January 19). *Literaturna Ukraina (Literary Ukraine)* (in Ukr.).
14. The Law of Ukrainian Soviet Socialist Republic «About the Language in Ukrainian SSR» from 28.10.1989 № 8212-XI. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/8312-11> (in Ukr.).
15. Kizimenko, I. (2010). Historiography of formation of political parties of Ukraine. *Visnyk Kievskogo natsionalnogo torgovelnno-ekonomichnogo universytetu (Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics)*, 3, 99-107 (in Ukr.).

УДК 94. (477) (092)

Клименко Н. П. *,
кандидат історичних наук, доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна. ninel_klimenko@ukr.net

КООРДИНАЦІЙНА ТА КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЯ РОБОТА ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА В КРАЙОВОМУ КОМІТЕТІ ВІЙСЬКОВИХ МОГИЛ: МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ

Анотація. Досліджено діяльність Івана Крип'якевича в «Крайовому комітеті охорони військових могил» Галичини. Показано передумови та процес формування комітету, проведення акцій організації у вимірі шанування пам'яті полеглих героїв України. Висвітлено особливий внесок І. Крип'якевича в охорону та збереження військових цвинтарів і поховань періоду Першої світової війни та українсько-польської війни, мовиться про взаємозв'язок організаційної і просвітницької діяльності вченого у вимірі популяризації історії України.

Ключові слова: «Крайовий комітет охорони військових могил», військові цвинтарі, національна пам'ять.

Аннотация Исследована деятельность Ивана Крипьякевича в «Крайовом комитете охраны военных могил» Галиции. Показаны предпосылки и процесс формирования комитета, проведение акций организации в аспекте чествования памяти павших героев Украины. Висветлен особий вклад И. Крипьякевича в охорону и сохранение военных кладбищ и захоронений периода Первой мировой войны и украинско-польской войны,

* Klimenko N. P., Ph. D. in history, associate professor, Borys Grinchenko Kyiv university, Kyiv, Ukraine. ninel_klimenko@ukr.net

Coordinational, cultural and educational activity of Ivan Krypiakievych in regional committee of military graves: non popular aspects